

Migranten in de Bijbel

De wereld is in beweging. Mensen uit Spanje, Portugal of Polen reizen naar Nederland op zoek naar werk. Mensen uit Azië en Afrika reizen naar westerse landen (waaronder Nederland) om een universitaire opleiding te kunnen volgen. Vele duizenden mensen reizen vanuit Pakistan of Bangladesh naar de Arabische golfstaten om daar te werken. Filipijnse migranten zijn in elk land van de wereld te vinden. Er zijn ook veel mensen die moeten vluchten voor oorlogsgeweld of vervolging. Steeds moeten mensen vrijwillig of gedwongen overschakelen van de ene cultuur naar de andere. Soms gaat dat makkelijk, maar het kan ook heel lastig en pijnlijk zijn om je eigen cultuur los te moeten laten en in een nieuwe context een nieuwe levensstijl aan te leren. Cultuur en taal hebben alles te maken met identiteit en bij elke wisseling van cultuur wordt een mens gedwongen zich opnieuw af te vragen: Wie ben ik? En hoe kan ik dat het beste vormgeven in deze nieuwe context?

Niet alleen komen migranten naar Nederland, Nederlanders leven en werken zelf ook geregeld voor kortere of langere tijd in andere delen van de wereld. Hun kinderen keren vaak terug naar eigen land om te studeren en voelen zich cultureel niet thuis in de landen waar ze opgroeiden maar ook in Nederland kunnen ze niet aarden.

Wisselen van cultuur

Door al die mobiliteit en migratie komen er steeds meer situaties waarin we de Bijbel lezen met mensen die zelf hebben moeten schakelen tussen verschillende culturen. Wie probeert door hun ogen naar de Bijbel te kijken ontdekt al gauw dat daarin heel veel staat over mensen die wisselen van cultuur. In het Nieuwe Testament lezen we hoe Jozef en Maria met hun pasgeboren baby vluchten naar Egypte. Daar blijven ze een aantal jaren tot het weer veilig is om terug te keren. We lezen hoegenaamd niets over hun ervaringen in dat verre land. Maar het lijkt aannemelijk dat hun horizon daardoor verbreed werd en dat ze daardoor een ruimere visie hadden dan de meeste andere bewoners van Nazareth. We lezen later dat Jezus zich vestigde in Kapernaüm, dat in vergelijking met Nazareth een grote stad was, een kruispunt waar handelaren, militairen en ambtenaren elkaar ontmoetten. Weer later lezen we over Paulus, de wereldburger, die zich evengoed kon redden in de Joodse als in de Griekse cultuur en gedreven de wereld rondreisde.

In het Oude Testament lezen we gedetailleerde verhalen¹ over Joodse migranten die gedwongen werden zich te vestigen in Egypte of Babylon. Hoe gingen zij om met de culturen die ze daar ontmoetten? Wat deed dat met hun identiteit? Wat deed dat met hun geloof?

Jozef

Jozef werd als slaaf verkocht naar Egypte (Gen.37:28). Hij leerde de Egyptische cultuur kennen door jarenlang dienst te doen, eerst in het huis van de hoge militair Potifar (39:1), daarna in de gevangenis voor hoge ambtenaren (39:20). Noodgedwongen leerde hij de taal en paste hij zich in alles aan. Toch is het wonderlijk om te zien hoe Jozef zijn geloof in God vasthoudt (40:8) en hoe hem dat maakt tot wie hij is. Zo (en alleen zo) kon hij zijn unieke bijdrage leveren aan de economische en politieke stabiliteit van Egypte. Hij werd opgenomen en kon integreren in de Egyptische maatschappij. Maar zodra zijn familie op bezoek komt blijkt dat Jozef zijn land en zijn familie niet

¹ Ik heb zes voorbeelden uitgekozen om hier (beknopt) te bespreken. De beschikbare ruimte is onvoldoende om compleet te zijn en te vertellen over Abraham, Ruth, Jerobeam, Ezra, Jeremia enz.

vergeten is (Gen.42). De pijn van wat er gebeurd is steekt nog steeds. Later blijkt dat Jozef aanvaard heeft wat hem is overkomen en dat hij zijn broers kan vergeven (45:5-8). Hij kan het zien vanuit het grotere perspectief van Gods plan om zijn volk te redden. Daarmee maakte hij zijn individuele belang ondergeschikt aan dat van zijn familie. Jozef verloochende zijn afkomst nooit en kon uiteindelijk alle schokkende veranderingen in zijn leven overzien en er vrede over hebben (50:15-21).

Mozes

Mozes werd geboren in een Hebreeuws gezin en werd geadopteerd door een Egyptische prinses (Exodus 2). Hij kreeg vanaf zijn derde jaar een Egyptische opvoeding en opleiding. Net als veel geadopteerde kinderen vandaag was hij toch rusteloos op zoek naar zijn identiteit bij de Hebreeuwse slaven. Uiteindelijk moest hij vaststellen dat de Hebreëen hem niet accepteerden en dat hij ook bij zijn Egyptische familieleden niet veilig was. Hij vluchtte (2:15) en vond rust in het land Midian in de woestijn, ver van de culturen waarmee hij verbonden was. Zo droeg Mozes verschillende culturen in zich mee en nergens was hij helemaal thuis. Maar juist zo kon God hem gebruiken om te spreken met de Farao, om het Hebreeuwse volk te leiden en om hen te helpen overleven in de woestijn. Uiteindelijk wordt de identiteit van Mozes en zijn belang in de wereldgeschiedenis bepaald door het land waarheen hij op weg was, ook al bereikte hij het nooit (vgl. Heb.11:13-16). Met de ogen van het geloof zien we hoe Mozes door God wordt gevormd en dat zijn identiteit wordt bepaald doordat God hem roept voor een specifieke taak die hij alleen kon vervullen.

Ezechiël

Ezechiël is zo'n typische migrant die leeft en beweegt binnen zijn eigen migrantengemeenschap in Tel Aviv aan de rivier de Kebar (3:15). Nooit zien we hem contact maken met de bevolking van het gastland. Binnen zijn gemeenschap is hij vooral bezig met wat er thuis in Jeruzalem gebeurt. Net zoals we dat in onze tijd vaak zien, is er regelmatig contact met het thuisland. Er worden brieven geschreven (zie Jeremia 29) en meegegeven aan mensen die heen en weer reizen en zelf ook nieuws meebrengen van de jongste ontwikkelingen (24:26, 33:21). Zo oefent de migrantengemeenschap druk uit op de religieuze en politieke verhoudingen thuis. Ezechiël kent de namen van leidende figuren in Jeruzalem (8:11, 11:1). Veel van zijn profetieën gaan over alles wat er niet goed gaat in Jeruzalem en over hoe de stad onvermijdelijk zal vallen (24:21). Daarmee bereid hij de mensen mentaal voor op de schok van die gebeurtenis. Ezechiël geeft de migranten handvatten om te begrijpen wat hen overkomt. Hij maakt een patroon zichtbaar in de chaos en verzekert de mensen ervan dat God ook nu alle gebeurtenissen in zijn hand houdt en dat uiteindelijk de dingen zullen worden zoals Hij het wil. De visioenen van de nieuwe tempel overtuigden hem en velen om hem heen ervan dat het verhaal van Gods verbond met zijn volk niet afgelopen was. Daarmee geeft hij hoop en herinnert hij zijn mensen aan hun identiteit en zorgt ervoor dat die identiteit behouden blijft door de ballingschap heen.

Daniël

Daniël werd gedwongen weggevoerd uit zijn land naar Babel samen met een groot aantal ambtenaren, leidende figuren, militairen en handwerkslieden (2kon.24:14-16). Vervolgens werd hij geselecteerd voor een programma waarin zou worden voorzien in zijn levensonderhoud, hij een opleiding zou krijgen en zou worden getest met het oog op een functie in het ambtenaren apparaat van de koning (1:3-5). De koning had een heel groot rijk te besturen en het was logisch dat hij

stappen zette om mensen met talent te identificeren en rekruteren. Daniel wilde daar best aan meewerken. Alleen had hij besloten zijn identiteit niet op te geven. Hoewel hij accepteerde dat zijn naam werd vervangen door een andere, ging het voor hem te ver om zich niet te houden aan de voedselwetten die hij van thuis had meegekregen. Gelukkig stond hij niet alleen in zijn diplomatieke gevecht om zich niet te hoeven conformeren. Hij won en daarmee lag de weg open naar een schitterende carrière. Steeds opnieuw gedurende zijn lange loopbaan wordt er druk op Daniël uitgeoefend om te doen 'net als iedereen'. Steeds opnieuw bieden zijn vrienden en hij weerstand aan die druk en God belooft hen door hen bijzondere vaardigheid en inzicht te schenken en waar nodig bovennatuurlijke openbaringen. Zo dragen zij positief bij aan de cultuur van het land waarheen zij werden gevoerd, maar daarbij wordt steeds weer duidelijk dat God machtiger is dan de koning. Steeds weer lezen we in de eerste zes hoofdstukken van het boek Daniël dat de koning publiekelijk erkent dat God groter is dan hij (2:47, 3:28, 4:1, 6:26). Steeds weer zien we dat Daniëls succes afhankelijk is van zijn biddende overgave aan God (1:18, 2:18, 3:17, 4:24, 5:22, 6:11).

Ester

Ester woonde in de stad Suzan (2:5). Ze had geen ouders meer en haar oom Mordechai had de zorg voor haar op zich genomen. We weten niet of Ester haar ouders ooit gekend had. Wel weten we dat ze een meegaand meisje was dat zich hield aan wat Mordechai haar zei (2:20). Ze had zich aangepast aan de plaatselijke cultuur. Anders dan Daniel maakte zij er geen bezwaar tegen om de voorgeschreven maaltijden van de koning te eten (2:9) of de voorgeschreven schoonheidsmiddelen te gebruiken (2:12). Ze maakte geen melding van haar Joodse identiteit (2:10, 20). Haar strategie was succesvol: ze won de competitie en werd koningin. Het verloop van het verhaal laat zien dat ze erin slaagde zich in die positie te handhaven. Ze slaagde er ook in het contact met Mordechai te onderhouden via vertrouwde tussenpersonen (2:22, 4:5). Dan in hoofdstuk 4 blijkt opeens dat Ester zal moeten kiezen. Als ze niets zegt zal de bevolkingsgroep waar zij van afstamt worden uitgeroeid. Waarschijnlijk zal zij de dans kunnen ontspringen. Als Haman al wist dat ze van Joodse afkomst was (wat gezien 2:10, 20 niet zeker is) zou hij het toch wel uit zijn hoofd laten het huis van de koning aan te tasten. Als Ester kiest voor haar identiteit als lid van het koningshuis is de consequentie dat zij dan haar familie en daarmee alle contact met haar oorsprong zal verliezen. Mordechai voorziet die mogelijkheid en zegt dat er voor andere joden misschien wel een oplossing zal komen maar voor hem zeker niet (4:14). Uiteindelijk kiest Ester voor de identiteit die ze heeft in het volk van God. Door haar vertrouwen te stellen op God en biddend alle risico's te nemen bereikt ze een resultaat dat zowel voor haar als voor haar familie en haar volk het beste is.

Nehemia

Nehemia was een succesvolle migrant van de vierde of vijfde generatie. Hij behoorde tot een gegoede en goed geïntegreerde familie en dit had hem in staat gesteld in de persoonlijke dienst van koning Artaxerxes (2:1) te komen. Maar hij is bewogen met de lotgevallen van zijn volk in het thuisland. Hij ontvangt slechte berichten uit Jeruzalem en die brengen hem op de knieën (1:4). Daarmee verandert zijn leven en wordt zijn identiteit niet langer bepaald door zijn positie in Babel maar door zijn positie in het nederige Jeruzalem. Het staat wel vast dat Nehemia daarmee koos voor een leven met veel meer moeilijkheden dan wanneer hij rustig in Babel zou zijn gebleven. Nu werd hij de migrant die terugkeerde, de praktische leider van zijn volk die zijn mensen aanzette tot grote

prestaties en hen door heel veel moeilijkheden heen loodste en zo een leidende rol speelde in de wederopbouw van zijn land.

Overzicht

Het bovenstaande overziende wordt wel duidelijk dat er plaats is in Gods hart voor migranten. Sterker nog, er zijn veel voorbeelden waar God nu juist de specifieke eigenschappen van mensen die in meer dan één cultuur leven gebruikt om zijn plannen te realiseren. Jozef, Mozes en Ester redden Gods volk van de ondergang. Ezechiël zorgt dat Gods volk zich blijft onderscheiden en een eigen identiteit behoudt. Zowel Daniël als Ezechiël geeft een perspectief op de toekomst waarin God de macht heeft en staat boven de wereldlijke machthebbers. Nehemia keert terug en geeft leiding aan de wederopbouw van zijn land.

Elk van deze Bijbelse figuren worstelde met zijn of haar identiteit. Steeds weer ontdekten ze dat in hun overgave aan de bestemming die God voor hen had ook het antwoord besloten lag op de vraag wie zij waren; juist daardoor werd hun betekenis in de geschiedenis bepaald. Daarvoor betaalden ze altijd een hoge persoonlijke prijs. Voor hen telde Gods roeping zwaarder dan wereldse roem of rijkdom. Zij bouwden hun identiteit op het betere vaderland dat God hen had beloofd (Heb.11:16).

Dr. Johan Velema is epidemioloog en theoloog. Sinds 1987 werkt hij aan projecten voor gezondheid en ontwikkeling in Afrika en Azië, waaronder 12 jaar voor een christelijke organisatie voor leprabestrijding. Hij is betrokken bij een internationale gemeente in Wageningen en studeerde theologie in Apeldoorn.